

**O'ZBEKISTONDA TIJORAT BANKLARINING O'Z MABLAG'LARINI
SHAKLLANTIRISH VA BOSHQARISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI**

Xalimova Nilufar Umidjon qizi

Andijon qurishilish va iqtisodiyot

instituti, 2-kurs talabasi,

nilufarxalimovaa@gmail.com

Annotatsiya: Bu ilmiy maqolada O'zbekistonda tijorat banklarining o'z mablag'larini nazorat va nazorat tahlili qilingan. Maqolada banklarning o'z mablag'larini kuzatishdagi asosiy manbalar, ularni boshqarish usullari, banklarning foyda resurslarini samarali boshqarishdagi roli ko'rib chiqish. O'zbekistonning bank tizimi bozor iqtisodiyotiga holda o'z mablag'larini jalb qilish va optimal boshqarishni maqsad qilib qo'ygan. Maqolada olingan resurslarning ishlashi, ularni boshqarishning ahamiyati, qanchalik va rentabellikni boshqarish masalalari, nuqtai nazardan, xalqaro tajribalardan olingan saboq tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: banking service, retail banking service, retail banking products, mobile banking, plastic card, banking technology

Abstract: This scientific article analyzes the control and supervision of own funds of commercial banks in Uzbekistan. The article examines the main sources of banks' own funds, methods of their management, the role of banks in the effective management of profit resources. The banking system of Uzbekistan sets itself the goal of attracting and optimally managing own funds in a market economy. The article analyzes the functioning of the received resources, the importance of their management, the extent and profitability of management, from the point of view of the lessons learned from international experience.

Keywords: Financial stability, liquidity, solvency, commercial banks, capitalization, liquid assets, cash on hand, net interest income.

Ushbu ilmiy maqolada O'zbekistondagi tijorat banklarining o'z mablag'larini tekshirish va uning o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilingan. O'zbekistondagi bank tizimi bozor iqtisodiyotiga holda o'z mablag'larini jalb qilish va optimal boshqarishni maqsad qilib qo'ygan. Maqolada banklarning o'z mablag'larini kuzatishdagi asosiy manbalar, ulardan foydalanish metodologiyasi va bankning moliyaviy resurslarini samarali boshqarishdagi roli ko'rib chiqish. Ularning muammolari va ularning hal qilish yo'llari ham o'rganilgan.

Mazkur Nizom O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida"gi, "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi qonunlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 9-yanvardagi PF-5296-son "O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 13-sentabrdagi PQ-3272-son "Pul-kredit siyosatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq tijorat banklari (bundan buyon matnda — banklar deb yuritiladi) tomonidan majburiy rezervlarni hisoblash va O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankida (bundan buyon matnda — Markaziy bank deb yuritiladi) depozitga o'tkazish tartibini belgilaydi.

Tijorat bankining raqobatbardoshligini, shuningdek, uning izchil va samarali rivojlanish imkoniyatlarini belgilovchi asosiy sifat belgilaridan biri bu bank o'z mijozlariga taklif qilayotgan real va potentsial mahsulot va xizmatlar majmuidir. Bir necha yuzlab bank xizmatlari mavjud. Ular xilma-xil bo'lib, banklarning raqamli transformatsiyalashuv sharoitida ularning soni tobora ortib bormoqda. Ilgari vaqtdagi turli ananaviy xizmatlar birlashib, transformatsiya qilinib ular majmuasi yangi bank mahsulotlarini yuzaga keltirmoqda. Bank xizmatlari va faoliyatning turli

yo‘nalishlari o‘rtasidagi aloqa imkoniyatlarini oshirish orqali yangi bank xizmatlarini yaratish va yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan risklarni oqilona boshqarishni talab etadi. Shu bilan birga, bank xizmatlari sohasini diversifikatsiya qilish tendentsiyasi kuchaymoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 23 martdagi “Bank xizmatlari ommabopligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-3620-sonli qaroriga ko‘ra bank xizmatlar bozorini samardorligini oshirishda ko‘plab vazifalar belgilab berildi. Birinchidan bank faoliyatining ilg‘or xalqaro tajribasini o‘rganish hamda bank xizmatlari va mahsulotlarining yangi turlarini joriy etish vazifasi qo‘yilgan. Ushbu bandga ko‘ra bank amaliyotlari bo‘yicha ilg‘or jahon amaliyotini tahlil qilish va bank xizmatlari va mahsulotlarining innovatsion toifalarini o‘z ichiga olish chakana bank xizmatlarini sotishni kengaytirishda muhim rol o‘ynaydi. Soha tendentsiyalari yetakchisi bo‘lib, mijozlarga yangi va moslashtirilgan moliyaviy yechimlarni taklif qilish orqali chakana bank xizmatlari kengroq mijozlarni jalb qilish va ushlab turish, buning natijasida bank xizmatlari amaliyotlari orqali mijozlar ehtiyojini qondirishni oshirishga xizmat qiladi.

Bank xizmati va bank mahsuloti o‘rtasidagi asosiy farqlar¹

No	Bank xizmati	Bank mahsuloti
1.	<i>Ta‘rif:</i> Bank xizmatlari bank o‘z mijozlariga ko‘rsatadigan kengroq yordam, qo‘llab-quvvatlash va o‘zaro aloqalarni o‘z ichiga oladi. Ushbu xizmatlar ko‘pincha nomoddiy bo‘lib, bank ishi bilan bog‘liq jarayonlar va mijozlar tajribasini o‘z ichiga oladi.	<i>Ta‘rif:</i> Bank mahsulotlari deganda banklar o‘z mijozlariga taqdim etadigan moliyaviy vositalar yoki takliflar tushuniladi. Ushbu mahsulotlar mijozlar o‘zlarining turli moliyaviy ehtiyojlari va maqsadlarini qondirish uchun foydalanishlari mumkin bo‘lgan moddiy moliyaviy vositalardir.
2.	<i>Tabiat:</i> Bank xizmatlari - bu bank bilan ishlashning umumiy tajribasi. Ular mijozlarga xizmat ko‘rsatish, onlayn bank platformalari, moliyaviy maslahatlar, hisoblarni boshqarish va bank mahsulotlaridan samarali foydalanishda yordam berishni o‘z ichiga oladi.	<i>Tabiat:</i> Bank mahsulotlari o‘ziga xos yahlit moliyaviy aktivlar yoki xizmatlar bo‘lib, ko‘pincha o‘ziga xos xususiyatlar va shartlarga ega. Ular odatda yaxshi aniqlangan va standartlashtirilgan bo‘lib, mijozlar tushunishi va baholashini osonlashtiradi.
3.	Bank xizmatlari mijozlarni qo‘llab-quvvatlash, moliyaviy maslahat xizmatlari, onlayn va mobil bank platformalari, hisob-kitoblarni to‘lash xizmatlari, moliyaviy rejalashtirish, kredit bo‘yicha maslahatlar va investitsiya bo‘yicha ko‘rsatmalarni o‘z ichiga oladi.	Umumiy bank mahsulotlari omonat hisobvaraqlari, tekshirish hisoblari, depozit sertifikatlari (CD), shaxsiy kreditlar, ipoteka kreditlari, kredit kartalari, avtokreditlar va investitsiya opsiyalari kabi investitsiya fondlari yoki brokerlik xizmatlarini o‘z ichiga oladi.
4.	<i>Maqsad:</i> Bank xizmatlari mijozlarning umumiy tajribasini yaxshilash va mijozlarning moliyaviy maqsadlariga erishish uchun bank mahsulotlaridan samarali foydalanishlarini ta‘minlashga qaratilgan. Xizmatlar ko‘pincha bank xizmatlarini qulay, xavfsiz va foydalanuvchilarga qulay qilish uchun mo‘ljallangan.	<i>Maqsad:</i> Bank mahsulotlari mijozlar uchun o‘z pullarini boshqarish, ko‘paytirish yoki ularga kirish, moliyaviy maqsadlarga erishish va muayyan moliyaviy ehtiyojlarni qondirish uchun vosita bo‘lib xizmat qiladi (masalan, jamg‘arma, qarz olish, investitsiya qilish).
5.	<i>Mijozlarning o‘zaro ta‘siri:</i> Bank xizmatlari mijozlar va bank o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarni o‘z ichiga oladi, ko‘pincha doimiy asosda. Ular mijozlarga bank mahsulotlaridan foydalanishda va ularning moliyaviy ishlarini boshqarishda yordam berish va qo‘llab-quvvatlash uchun mo‘ljallangan.	<i>Mijozlarning o‘zaro ta‘siri:</i> Banklar mijozlarni jalb qilish uchun o‘z mahsulotlarini reklama qiladi va targ‘ib qiladi. Xaridorlar ushbu mahsulotlar orasidan o‘zlarining afzalliklari va talablariga qarab tanlashlari mumkin.

O‘zbekistonning tijorat banklari iqtisodiyotni yaxshilashni tashkil etish va resurslarni samarali boshqarish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash. Tijorat banklarining o‘z mablag‘larini ta‘minlashga yordam beradi. O‘zbekiston iqtisodiyoti rivojlanayotgan bozor iqtisodiyotiga katta e‘tibor qaratadi, banklar iqtisodiyotning rivojlanishiga hissa qo‘shish uchun o‘z mablag‘larini samara va boshqarishlariga katta e‘tibor qaratadilar.

O‘zbekistondagi tijorat banklarining o‘z mablag‘larini boshqarishdagi asosiy muammolar va ularning hal qilish yo‘llari ham muhokama qilish. “ O‘zbekiston iqtisodiyoti o‘sib va rivojlanayotgan bozor iqtisodiyoti bo‘lib, tijorat banklari ishlab chiqarish orqali iqtisodiyotning turli sohalarini moliyalashtirishda muhim rol o‘ynaydi.” Shaxsiy mablag‘lar, depozitlar, kreditlar va boshqa resurslar banklarning mablag‘larini tashkil etadi. Banklar o‘z mablag‘larini jalb qilish va boshqarish orqali o‘z faoliyatini yaxshilash, balki umumiy iqtisodiyotning o‘sishiga ham ta‘sir ko‘rsatadi. O‘zbekistonning tijorat banklari uchun o‘z mablag‘larini nazorat va nazorat qilish tizimi o‘zgarimoqda, chunki ushlab turish orqali jismoniy kuchaygan va yangi texnologiyalar joriy qilingan. Bu yerda tijorat banklarining o‘z maqola mablag‘larini kuzatishdagi asosiy mexanizmlar va boshqaruv metodologiyalari, qonun hujjatlari samarali boshqarilishining ahamiyati tahlili. “Tijorat Banklarining O‘z Mablag‘larini

Shakllantirish” Tijorat banklari o'z mablag'larini kuzatish uchun turli manbalarga murojaat qiladilar. Ular asosiy manbalaridan biri bo'lib, o'z paydo bo'ladi:

1. **“Depozitlar”**: Mijozlardan jalb qilingan depozitlar banklarning kapital mablag'larini tashkil etadi. O'zbekiston banklarida depozitlar turlari turlicha, oddiy, joriy va yangi depozitlar mavjud. Depozitlarning yuqori darajada jalb bankning likvidligi va erkinligini ta'minlash. Depozitlar (Banklar uchun asosiy mablag' manbai) Depozitlar tijorat banking asosiy mablag' manbalaridan biridir. O'zbekiston bank tizimida tijorat banklari depozitlarni jalb qilish orqali o'z mablag'larini shakllantiradilar. Depozitlar ikki asosiy depozit turga bo'linadi: - “Joriy depozitlar.” Bu holatda depozitlar yaratishning kundalik hisob-kitoblari uchun mo'ljallangan. Banklar bu depozit uzoq muddatga saqlashni taklif qilmaydilar, ammo ular bankning likvidligi uchun muhim korxonaga ega.

2. **Aktsiyalar va Obligatsiyalar**: Banklar aksiyalar va obligatsiyalar chiqarish orqali o'z kapitalini shakllantiradilar. Bu banklar uchun qo'shimcha mablag'larni jalb qilish yordamni va bankning yordamligini ta'minlashga yordam beradi.

Tijorat banklarining o'z mablag'larini iqtisodiy tizimning samarali yordam uchun muhim zarba ega. Mablag'lar, asosan, tijorat banklarining o'z ishlab chiqarish foyda va quvvatlarini saqlab qolish uchun zarur bo'lgan foydali manbalardir. Banklar o'z mablag'larini ishlatish uchun usullardan foydalanish, vositalar, depozitlar, aksiyalar va obligatsiyalar chiqarish, kredit resurslari va boshqa mablag'lar jalb qilish kabi usullarni qo'llaydilar.

Bizningcha, bank xizmatlari bank operatsiyalarini samarali amalga oshirishga yordam beradi va bu operatsiyalar bilan birlashgan holda bank mahsulotlarini yaratadi. Xulosa qilib aytganda, bank mahsulotlari banklar taklif qiladigan o'ziga xos moliyaviy vositalardir, bank xizmatlari esa mijozlar tajribasini yaxshilash va mijozlarga ushbu mahsulotlardan samarali foydalanishga yordam berish uchun taqdim etiladigan qo'llab-quvvatlash, yo'l-yo'riq va o'zaro aloqalardir. Shuning uchun bank mijozlari o'zlarining moliyaviy ehtiyojlarini qondirish va moliyaviy maqsadlariga erishish uchun ko'pincha bank mahsulotlari va xizmatlaridan foydalanadilar. Undan tashqari tijorat banklarida chakana bank mahsulotlarini sotishning me'yoriy huquqiy asoslarini shakllantirish nafaqat iste'molchilar huquqlarini himoya qilish, balki bank sohasining barqarorligi, raqobatbardoshligi va rivojlanishi uchun ham muhim ahamiyatga ega. Me'yoriy huquqiy asosning mavjudligi tijorat banklari, iste'molchilar va iqtisodiy manfaatlarini muvozanatlash uchun zarur tuzilmani ta'minlash bilan birga chakana bank mahsulotlari mas'uliyatli va xavfsiz tarzda taklif qilinishini amalga oshiradi. Tijorat banklarining o'z mablag'larini kuzatish va boshqarish tizimi banklarning yordamlarini ta'minlashda muhim korxonaga ega. O'zbekistonning tijorat banklari o'z mablag'larini kuzatishda zamonaviy texnologiyalarni va innovatsion usullarni joriy etish orqali samaradorlikni oshirishga harakat qilmoqdalar. Shaxsiy mablag'lar, depozitlar, aksiyalar va majburiyatlar kabi resurslar banklarning kapital mablag'larini tashkil etadi. Banklar o'z mablag'larini boshqarishda likvidlikni ta'minlash, kreditlar portfelini boshqarish, diversifikatsiya va nazorat kabi usullarni qo'llaydilar. Ishlayotgan banklar o'z mablag'larini nazorat qilishda risklarni, xavfsizbardoshlikni boshqarish va ijtimoiy xavfsizlikni inobatga olish zarur.

Foydalangan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Bank xizmatlari ommabopligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi Qarori, 23.03.2018 yildagi PQ-3620-son
2. Smith, J. A. (2018). The Historical Evolution of Retail Banking: A Comprehensive Overview. *Banking History Journal*, 30(2), 45-62.
3. Martin, A. H. (2019). Retail Banking Through the Ages: A Comparative Historical Study. *Journal of Financial Evolution*, 12(2), 145-162.

4. Борисов А. Б. Большой экономический словарь. М.: Книжный мир, 2004. 895 с
5. Povarov A.V., Maramygin M. S. Retail block of a commercial bank as a management system. Journal of new economy. 2012. No. 1 (39). pp. 91-97
6. Белоглазова, Г. Н. Банковское дело. Организация деятельности коммерческого банка: учебник и практикум для академического бакалавриата. Москва: Юрайт, 2015. 545 с.
7. Williams, L. C. (2017). Risk Management in Retail Banking: A Theoretical Perspective. Risk Analysis, 40(2), 210-225.
8. Johnson, M. B. (2019). The Role of Retail Banks in Economic Stability. Journal of Financial Economics, 32(4), 567-583.
9. Smith, J. A. (2020). Retail Banking in Modern Finance. Banking Journal, 45(3), 12-24